

inom hela näringslivet, alltså icke blott å industrien utan även å handeln. Såsom ett allmänt undantag gäller dock, att lagen endast äger tillämpning, såvitt i rörelsen eller företaget i regel användes flera än fyra arbetare; de s. k. småföretagen är sålunda uteslutna. Vidare finns åtskilliga andra undantag. Somliga av dessa ställer vissa näringsgrenar helt utanför allmänna arbetstidslagen, medan andra avser vissa former av arbete.

Lagen om arbetstidens begränsning innehåller beträffande ordinarie arbetstid den huvudregeln, att arbetsgivare ej må använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än 48 timmar i veckan. Arbetstiden kan inom denna ram något variera för olika veckodagar men får icke något dygn uppgå till mer än nio timmar. Från huvudregeln gäller det undantaget för arbete som bedrivs med regelbunden skiftindelning, att arbetet under olika dygn och veckor kan variera, blott icke den sammanlagda arbetstiden för tidrymd av högst tre veckor blir längre än att den motsvarar 48 timmar i veckan. Vidare gäller särskilda bestämmelser för vissa slag av arbeten m. m.

För vissa näringsgrenar har genom särskilda lagar givits bestämmelser om arbetstiden.

Arbetstidsutredningen.

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 28 februari 1947 tillkallades *arbetstidsutredningen* för att verkställa utredning rörande en allmän översyn av arbetstidslagstiftningen. I direktiven för utredningen anfördes bland annat, att en generell förkortning av arbetstiden icke kunde genomföras på grund av de då rådande produktionsförhållandena. Med hänsyn härtill borde utredningens arbete främst inriktas på att genomföra en förkortning av arbetstiden för vissa grupper arbetstagare. De grupper, som direktiven här främst nämner, är skiftarbetare och personer med i andra avseenden särskilt påfrestande arbete.

Genom beslut den 19 mars 1948 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för socialdepartementet att uppdraga åt arbetstidsutredningen att utreda frågan om en utökning av den lagstadgade semestertidens längd. I direktiven för utredningen om semestertidens längd framhöll chefen för socialdepartementet bland annat, att mellan semester- och arbetstidsfrågorna bestod ett sådant samband, att de såvitt möjligt borde upptagas till bedömande i ett sammanhang. Härvid vore särskilt att märka, att en smidigare form för tillgodoseende av skilda intressen syntes kunna vinnas, om de båda problemen samordnades. Som ett exempel härå anfördes, att det i vissa fall kunde befinnas ändamålsenligare att utbyta en del av den förlängda semestertiden mot en förkortad arbetsvecka under sommarmånaderna eller att öppna möjligheter för att ordna semesterns förläggande så att motsvarande resultat uppnåddes.

Arbetstidsutredningen har framlagt

1) den 1 december 1947 betänkande med förslag till lagstiftning om 40 timmars arbetsvecka för arbetare under jord i gruva och stenbrott (SOU 1947: 65);

2) den 1 december 1948 betänkande angående arbetstidsförkortning för treskiftsarbetare och tunnelarbetare (SOU 1948: 51);

3) den 1 december 1949 betänkande angående reglering av arbetstiden för flottningsarbetare (SOU 1949: 58);

4) den 1 september 1950 betänkande angående tre veckors semester (SOU 1950: 32).

Utredningen har efter behandlingen av frågan om tre veckors semester väsentligen inriktat sitt arbete på att utarbeta förslag till förkortningar av arbetstiden för vissa särskilda grupper arbetstagare. Därjämte har vissa allmänna frågor om maximering av arbetstiden för dygn och av övertid m. m. behandlats. Betänkande med förslag till ny allmän arbetstidslag, som skall ersätta nuvarande allmänna arbetstidslagen, lantarbetstidslagen och detaljhandelslagen, är nu under tryckning. Bland viktigare områden som i förslaget föres in under lagen må nämnas praktiskt taget all statlig verksamhet såsom fångvårds-, post- och televäsendet m. m. Järnvägsväsendet liksom kropps- och sinnessjukhusen föreslås också bli lagda under den nya lagen. Nuvarande begränsningar av lagstiftningens giltighet till företag med ett visst minsta antal anställda bortfaller. Den ordinarie arbetstiden skall enligt förslaget såsom hittills begränsas till högst 48 timmar under loppet av en vecka. Vissa grupper föreslås dock fr. o. m. år 1956 erhålla nedsatt ordinarie arbetstid. För arbetstagare under jord i gruva eller stenbrott eller vid anläggning av tunnel föreslås en till 40 timmar begränsad arbetsvecka. 42 timmars arbetsvecka föreslås för arbetstagare som i arbetet utsättes för röntgenstrålning eller strålning från radioaktivt ämne, operationssköterska som utför arbete å kirurgisk avdelning vid normal- eller centralasarett samt arbetare i arbete som drives med regelbunden skiftindelning dygnet runt. Trafikpersonal i krävande säkerhetstjänst vid järnväg föreslås erhålla på visst sätt förkortad arbetstid i den mån arbete utföres mellan klockan 23 och 5. Andra nattarbetare föreslås få sin arbetstid förkortad med en timme för varje hel arbetad natt.

Tidigare förslag om allmän arbetstidsförkortning, m. m.

Frågan om förkortning av arbetstiden har vid olika tillfällen varit föremål för riksdagens prövning. Vid 1949 års riksdag väcktes två likalydande motioner, I: 8 och II: 6, om att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring av direktiven till arbetstidsutredningen, att densamma finge i uppdrag att utreda frågan om 40 timmars arbetsvecka för alla arbetstagare.

Andra kammarens andra tillfälliga utskott, som behandlade motionen II: 6, inhämtade yttrande över motionen från arbetstidsutredningen, socialstyrelsen, Arbetsgivareföreningen, Handelsn arbetsgivareorganisation, Hantverks- och småindustriorganisationen, Landsorganisationen, Riksförbundet Landsbygdens folk och Tjänstemännens centralorganisation. I samtliga yttranden avstyrktes motionen, då det ekonomiska läget icke ansågs möjliggöra en förkortning av arbetstiden.

Utskottet hemställde i sitt av kammaren godkända utlåtande nr 1, att motionen icke måtte föranleda någon kammarens åtgärd. I utlåtandet anfördes, att tidpunkten icke var lämplig för en utredning av spørsmålet. Det måste nämligen anses som högst sannolikt, att det omedelbara resultatet av en arbetstidsförkortning komme att bli ett minskat produktionsresultat, medan ansträngningarna för det dåvarande i stället måste gå ut på att så långt görligt öka produktionsresultatet.

Ej heller motionen I: 8 vid samma riksdag föranledde någon riksdagens åtgärd. Motionen behandlades av första kammarens andra tillfälliga utskott, som i sitt av kammaren godkända utlåtande nr 2 jämväl hänvisade till behovet av en ökad produktion och till att den omedelbara följderna av en generell arbetstidsförkortning högst sannolikt skulle bli en produktionsminskning. Med hänsyn till att förhållandena inom produktionen undergår snabba förändringar, skulle en utredning, som företages nu, framhålla utskottet, snart bli föråldrad och näppeligen kunna läggas till grund för en lagstiftning på området i framtiden.

Vid 1950 års riksdag väcktes två motioner, vari yrkades, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådan lagändring, som innebure, att lördagen bleve fridag och att alltså arbetsveckan skulle bestå av fem dagar. Motionerna behandlades av andra lagutskottet, som i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 13 framhöll, att de vid 1949 års riksdag anförda skälen alltjämt torde äga giltighet, och avstyrkte motionerna. Utskottet hänvisade även till att frågan om förkortning av arbetstiden nära sammanhängde med frågan om en generell utökning av semestertidens längd, vilken fråga vore under utredning.

Även vid 1952 års riksdag väcktes motion om införande av fem dagars arbetsvecka. Andra lagutskottet avstyrkte motionen i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 14. Utskottet framhöll i utlåtandet bl. a., att vårt dåvarande produktionsläge, särskilt med hänsyn till den vid 1951 års riksdag beslutade treveckorsemestern, ej kunde anses tillåta en allmän arbetstidsförkortning. Tills vidare finge man därför enligt utskottets mening lösa frågan om arbetstidsförkortning genom avtalsuppgörelser på arbetsmarknaden och genom partiella reformer lagstiftningssvägen.

Vid 1953 års riksdag väcktes tre motioner rörande generell arbetstidsförkortning. I motionen I: 46 yrkades sådan ändring av arbetstidslagen att arbetsveckan förkortades till fem arbetsdagar. I de likalydande motio-

nera I: 188 och II: 225 hemställdes om skyndsamt utredning rörande frågan om en generell förkortning av arbetstiden.

Motionerna behandlades av andra lagutskottet, som inhämtade yttrandena över motionerna I: 188 och II: 225 från arbetstidsutredningen, Svenska arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen och Tjänstemännens centralorganisation.

I remissyttrandena var meningarna om lämpligheten att då företaga en sådan utredning, som motionärerna föreslog, delade.

Arbetstidsutredningen anförde, att utredningen dittills undersökt och framlagt förslag om eller var sysselsatt med att undersöka förkortad arbetstid för vissa grupper av arbetstagare — i huvudsak gruv-, trafik-, skift- och nattarbetare — vilka förhållandevis lätt kunnat bestämmas och avgränsas från andra arbetstagare. Beträffande andra grupper vore det svårt att få en objektivt tillfredsställande bestämningsgrund för att avgöra om ett visst arbete verkligen vore av så påfrestande beskaffenhet, att de med detta sysselsatta skulle hänföras till grupper med förkortad arbetstid. Därtill komme att många av de till förkortad arbetstid föreslagna arbetargrupperna samarbetade mycket nära med andra arbetare, beträffande vilka icke ur synpunkten av arbetets påfrestande natur föreläge skäl till förkortad arbetstid. Genomfördes sådan för förstnämnda grupper skulle emellertid arbetsgivarna av produktionstekniska skäl tvingas tillämpa kortare arbetstid jämväl för de senare.

Med hänsyn härtill hade utredningen kommit till den uppfattningen, att om man ville genomföra förkortad arbetstid för endast vissa grupper arbetstagare, man måste gå fram synnerligen restriktivt och sålunda begränsa förslaget till några helt få grupper. Om man ville genomföra en förkortning av arbetstiden i större omfattning än vad sålunda antytts, bleve det därför nödvändigt att genomföra förkortningen generell. Med hänsyn härtill och till att utredningens förslag i förkortningsfrågan bleve av mera begränsad räckvidd än som ursprungligen avsetts, föreläge enligt utredningens uppfattning skäl för en undersökning om generell arbetstidsförkortning.

Landsorganisationen erinrade om att dess sekretariat i remissyttrande över de vid 1949 års riksdag väckta motionerna om generell förkortning av arbetstiden funnit förutsättningarna för en *allmän* arbetstidsförkortning då saknas såväl internationellt som med hänsyn till vårt eget ekonomiska och industriella läge. Beträffande det vid 1953 års riksdag framförda utredningskravet anförde LO, att det syntes tveksamt, om förutsättningarna för en reform avsevärt förändrats. Med hänsyn till att problemet om en reduktion av normalarbetstiden under senaste år, såväl i vårt land som i vissa andra länder, obestriddligen erhållit ökad aktualitet ville LO likväl tillstyrka, att arbetstidsutredningen gäves i uppdrag att utreda även denna fråga, sedan den nu pågående allmänna översynen av

arbetstidslagstiftningen — spörsmålen om dennas förenhetligande etc. — slutförts.

Svenska arbetsgivareföreningen avstyrkte bifall till motionerna och hävdade, att dessa icke heller borde föranleda någon utökning av arbetstidsutredningens uppdrag. Därvid anfördes bl. a., att de ekonomiska förutsättningarna för en generell förkortning av arbetstiden vore, att produktiviteten under en längre tid starkt ökat och att ökningen kunde väntas fortsätta. Frågan om arbetstidens längd i Sverige måste vidare ses i relation till arbetstidsförhållandena i utlandet, främst i sådana länder, med vilka Sverige upprätthåller livliga handelsförbindelser eller konkurrerar på världsmarknaden. Förutsättningarna för en generell arbetstidsförkortning saknades enligt arbetsgivareföreningen vid ifrågavarande tidpunkt och torde icke heller inom överskådlig tid komma att föreligga.

Tjänstemännens centralorganisation anförde bl. a. att i den mån statsmakterna skulle anse sannolikt att en generell arbetstidsförkortning skulle medföra minskad produktion eller att andra kostnadskrävande reformer såsom exempelvis tjänstepensioneringen var angelägnare, kunde frågan om behovet av en omedelbar utredning ifrågasättas.

Andra lagutskottet framhöll i sitt utlåtande nr 22, att enighet torde råda därom, att en förutsättning för en allmän förkortning av arbetstiden är, att vårt ekonomiska läge är sådant, att reformen ej får till följd att arbetstagarnas reallönestandard sänkes eller att vår ekonomiska politik och de genomförda sociala reformerna äventyras. Såsom en i varje fall omedelbar återverkan av en allmän arbetstidsförkortning måste man emellertid räkna med en produktionsminskning och, vid oförändrade löner, en ökning av produktionskostnaderna. Den tilltagande konkurrensen på världsmarknaden medför, framhöll utskottet vidare, att kostnadsfrågan får särskild betydelse för möjligheterna att vinna avsättning för våra exportvaror. En försämring av dessa möjligheter skulle innebära risker för sysselsättnings-svårigheter samt kunna äventyra den uppnådda reallöneförbättringen och det sociala reformarbetet.

I detta läge borde frågan om en allmän arbetstidsförkortning visserligen följas med stor uppmärksamhet, men utskottet fann det icke försvarligt att förorda ett utredningsarbete av så omfattande och kostnadskrävande art, som det här måste bli fråga om, utan att kunna räkna med att detta bleve praktiskt betydelsefullt. Med en sådan utredning borde därför anstå, tills man med någon säkerhet kunde bedöma, att förutsättningarna för en reform vore för handen.

Sex av utskottets ledamöter anförde i en *reservation*, att de fann de av majoriteten anförda, ovan återgivna omständigheterna rörande förutsättningarna för en allmän förkortning av arbetstiden och dennas återverkan på produktionen och sysselsättningen tala för att de ekonomiska och produktionsmässiga konsekvenserna av en allmän arbetstidsförkort-

ning klarlades. Även andra skäl kunde anföras härför. En utredning skulle giva en säkrare grundval för bedömning av möjligheten att genomföra en sådan förkortning. Den skulle vidare underlätta avvägningen av i vilken mån en produktivitetstegring skall utnyttjas till förbättrade löner, till arbetstidsförkortning eller till sociala reformer. För en utredning kan även tala, anfördes vidare i reservationen, att i de internationella aspekterna på frågan ingår att en arbetstidsförkortning kan aktualiseras av den stigande produktionen samt att resultatet av nu pågående utredningar om arbetstidsförkortning för vissa grupper kan visa sig bli mera begränsat än vad man räknat med. Huruvida utvidgad veckoledighet eller förkortning av arbetstiden på annat sätt vore att föredraga vid en allmän arbetstidsförkortning borde vid en utredning förutsättningslöst prövas. I likhet med vad arbetstidsutredningen och Landsorganisationen i remissyttrandena anfört fann reservanterna det lämpligt att det inom arbetstidsutredningen nu pågående arbetet rörande arbetstidsförkortning för vissa grupper av arbetstagare slutfördes oberoende av en utredning om allmän arbetstidsförkortning. När detta skett borde enligt reservanternas mening Kungl. Maj:t på grund av anförda skäl taga under omprövning huruvida icke frågan om en allmän arbetstidsförkortning jämväl borde utredas. Det lämnades öppet, huruvida detta borde ske genom att giva arbetstidsutredningen kompletterande direktiv eller på annat sätt.

Under det utskottets majoritet hemställde, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, ansåg reservanterna, att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionerna måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört.

Första kammaren godkände utskottets utlåtande. Andra kammaren biföll däremot den vid utlåtandet fogade reservationen. Till följd härav hade frågan fallit.

I en interpellation vid 1953 års höstriksdag frågade herr Hagberg i Stockholm chefen för socialdepartementet, statsrådet Sträng, om denne hade för avsikt att inom den närmaste tiden upplå frågan om fem dagars arbetsvecka till behandling, exempelvis genom att tillsätta en speciell utredning eller genom att utvidga direktiven för den arbetstidsutredning som arbetar med översynen över arbetstidslagen.

Härtill svarade statsrådet Sträng följande:

»Regeringen kommer inom de närmaste månaderna att från arbetstidsutredningen få motta förslag om vissa partiella arbetstidsförkortningar. Dessa kommer emellertid att ha mycket begränsad form och löser inte det stora problemet om generell arbetstidsförkortning. Detta senare problem har emellertid sådana avgörande samhällsekonomiska verkningar, att det kräver en speciell utredning för klarläggande av alla härmed sammanhängande frågor, innan något definitivt ställningstagande kan ske och några definitiva omdömen fällas. Jag finner det emellertid rimligt — efter-

som det är en fråga om några få månader — att avvakta arbetstidsutredningens resultat innan den nya utredningen, avseende den större frågan om arbetstidens längd, tillsättes.»

Utskottet.

Frågor om förkortning av arbetstiden har, så vitt gäller vissa grupper arbetstagare med särskilt påfrestande arbete, utretts av den år 1947 tillkallade arbetstidsutredningen. Denna har däremot icke haft i uppdrag att utreda frågan om en generell arbetstidsförkortning. Utredningens betänkande med förslag till ny allmän arbetstidslag, innefattande förslag om förkortad arbetstid för bl. a. arbetstagare under jord, arbetare i arbete, som drives med regelbunden skiftindelning dygnet runt, samt nattarbetare, är f. n. under tryckning.

Chefen för socialdepartementet, statsrådet Sträng, har i ett interpellationssvar vid 1953 års höstriksdag anfört, att problemet om en generell arbetstidsförkortning kräver en speciell utredning för klarläggande av alla därmed sammanhängande frågor, och förklarat, att arbetstidsutredningens resultat bör avvaktas, innan den nya utredningen tillsättes.

Då en utredning om generell arbetstidsförkortning sålunda är att förvänta utan någon riksdagens åtgärd, finner utskottet icke skäl tillstyrka motionärernas yrkanden.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,
att förevarande motioner, I: 11 och II: 23, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 29 april 1954.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Norman, Sten, Axel E. Svensson, Lundgren, Anders E. Johansson, Grönkvist, Kronstrand och Nils Theodor Larsson*;

från a n d r a kammaren: herrar Hagård*, Lundberg, Carlsson i Bakeröd, Andersson i Alfredshem, fröken Höjer, herrar Bengtsson i Varberg, Fredriksson och Königson*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.